

MULOQOT MADANIYATINING FALSAFIY-NAZARIY JIHATLARI.

Raximov Mutallib Amirqulovich

Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi
e-mail: raximov888@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada mutolaa madaniyati zamonaviy insonning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishidagi oʻrni falsafiy va pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Mutolaa nafaqat bilim olish vositasi sifatida, balki erkin fikrlash va ijodiy tafakkur jarayonlarini ragʻbatlantiruvchi murakkab madaniy fenomen sifatida koʻrib chiqiladi.

Kalit soʻzlar: Mutolaa madaniyati, kitobxonlik, erkin fikrlash, ijodiy tafakkur, shaxsiy rivojlanish, maʼnaviy kamolot, falsafiy-aksiologik yondashuv

Аннотация: В данной статье анализируется роль культуры чтения в личностном и социальном развитии современного человека с философской и педагогической точек зрения. Чтение рассматривается не только как средство получения знаний, но и как сложный культурный феномен, стимулирующий свободное мышление и творческое сознание.

Ключевые слова: культура чтения, книжная культура, свободное мышление, творческое сознание, личностное развитие, духовное совершенство, философско-аксиологический подход

Abstract: This article examines the role of reading culture in the personal and social development of modern individuals from a philosophical and pedagogical perspective. Reading is considered not only as a means of acquiring knowledge but also as a complex cultural phenomenon that stimulates free thinking and creative cognition.

Keywords: reading culture, book culture, free thinking, creative cognition, personal development, moral and spiritual development, philosophical-axiological approach

Bugungi globallashtirish davrida axborot texnologiyalari insonlar orasidagi muloqotni yengillashtirgan boʻlsa-da, muloqot madaniyatini saqlash va rivojlantirish yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biroq, texnologik va informatsion bosim ortib borayotgan bugungi davrda muloqotning qadriyaviy mohiyati zaiflashmoqda, insonlar oʻrtasida begonalashuv kuchaymoqda. Mazkur holat muloqot madaniyatini falsafiy-aksiologik nuqtai nazardan qayta oʻylash zaruratini tugʻdiradi.

Zamonaviy insoniyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri sifatida muloqot madaniyati inson va jamiyat oʻrtasidagi oʻzaro taʼsir, tushunish, hamkorlik hamda maʼnaviy aloqaning eng muhim shakli hisoblanadi. Insonning ijtimoiy tabiati uning muloqotsiz mavjud boʻla olmasligini koʻrsatadi. Chunki, har bir inson oʻz fikrini ifoda etish, his-tuygʻularini baham koʻrish va boshqalar bilan tajriba almashish orqali jamiyatda oʻz oʻrnini topadi. Shu maʼnoda, Prezidentimiz taʼbiri bilan aytganda,

“yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni, mutolaa madaniyatini rivojlantirish doimiy e’tiborimiz markazida bo‘ladi”[1].

Muloqot madaniyati mutoalaa orqali yanada ijtimoiylashadi va ijtimoiy hayotda ilk savodxonlik davridan so‘ng shakllangan murakkab madaniy jarayon bo‘lib, insonlar o‘zi yashayotgan olamni manbalar orqali, ilmiy bilish metodlari yordamida anglashga harakat qiladilar. Kitob va boshqa yozma mahsulotlarning ishlab chiqarilishi nafaqat bilim almashuv vositasi sifatida, balki jamiyatning ijtimoiy tuzilishi va madaniy me‘yorlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi vosita sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Ya’ni, “Mutolaa hodisasi murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Mutolaaning murakkabligi nimada, birinchidan, mutolaa hissiy bilish jarayoni, ikkinchidan, voqelikning bilvosita aks etishidir. Mutolaa oddiy harakat emas, chunki, diqqat, idrok, xotira va tafakkur kabi psixologik funksiyalardan iborat murakkab faoliyatdir” [2;10].

Falsafiy nuqtai nazardan qaraganda, muloqot insonning bilish, idrok va tafakkur jarayonlarini chuqurlashtirib, uni o‘z-o‘zini anglash va shakllantirish yo‘lida faol subyektga aylantiradi. Shu bilan birga, u shaxs va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro aloqani mustahkamlash, tarixiy xotira va madaniy merosni avlodlararo uzatishning asosiy mexanizmi sifatida xizmat qiladi. Muloqot, shunday qilib, nafaqat individual intellektual rivojlanish, balki ijtimoiy va ma’naviy taraqqiyot jarayonining falsafiy poydevorini tashkil etadi. Taniqli sotsiologik olim A.Umarov ta’kidlaganidek, “...mutolaa ko‘nikmasi ijtimoiy guruhlar, uyushmalar va alohida individlarning umumiy ma’lumot olishga yo‘naltirilgan jarayon, xulq-atvor va faoliyatlari mazmuni hamda tarkibiy tizimlarida yuz beruvchi o‘zgarishlar majmuini ifodalovchi bilimlar, me‘yorlar, ijtimoiy hodisalar asosida yuzaga keladi” [3;33].

Bugungi kunda esa aynan shu maydon tezkorlik, aniq fikrlash va xavfsizlikni talab qilmoqda. Shuningdek, kitob mutolaasi nafaqat kelajak avlodning ma’naviy-ruhiy olamiga va psixofiziologik dunyosiga chuqur ta’sir ko‘rsatadi, balki avlodlararo pedagogik diqqatni, didaktik yondashuvlarni va ta’lim-tarbiya metodologiyasini shakllantirish uchun mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu tariqa, mutolaa madaniyati inson va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirning falsafiy va aksiologik poydevorini tashkil etadi. Mutolaa madaniyati mazmuni avvalo zamonaviy insonning o‘z-o‘zini rivojlantirish resurslarini izlashida, ijodiy salohiyatini ochib berishida namoyon bo‘ladi. Adabiy manbalarni o‘zlashtirish jarayonida inson nafaqat ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi, balki o‘zini yaratish, yozilgan va o‘qilganlarni anglash orqali shaxs sifatida erkin his etadi. Shu tariqa, mutolaa nafaqat bilim olish, balki shaxsning ichki dunyosi va kreativ imkoniyatlarini rivojlantirish vositasi sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga “mutolaa madaniyati doirasi yangiliklar, tarkibiy qismidagi o‘zgarishlar aholining iste’molchilik madaniyati nuqtayi nazaridan sodir bo‘lmoqda. Bular mutolaa qilishning subyekt – obyekt tizimidan, kitob – o‘quvchi tizimidan onlayn, oflayn manbalarga qiziqishi ortishi, yangiliklarni iste’mol qilishga istak-maylni kuchaytirib yubormoqda. Mutolaa madaniyatini o‘rniga ko‘rib eshitish media, MP3,MP4 formatidagi bevosita faolligini susaytirib, qisqacha, tez ma’lumot iste’molchisiga aylantirib qo‘ymoqda”[4;175-176].

Umuman olganda, inson erkinlik prinsipiga ega bo‘lib, shu sababli o‘zining ma’naviy olamini, hayotiy tajribasini va hayot tarzini o‘zi yaratadi. Bu jarayon bilish, tafakkur va o‘z-o‘zini anglash natijasida shakllanadi. Muloqot esa nafaqat bilim olish vositasi, balki insonning ichki dunyosi va tashqi faoliyatini uyg‘unlashtiradigan, shaxsiy va ijodiy salohiyatni rivojlantiradigan murakkab madaniy jarayon hisoblanadi.

Boshqa davrlardan farqli o‘laroq, bugungi kunda mutolaa dunyoni aks ettirish va fikrlash shakli sifatida emas, balki uni faol o‘zgartirish, yangilik yaratish va shaxsning kreativ imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish vositasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu jihatdan mutolaa individual erkinlik, shaxsiy mas’uliyat va etik qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi, insonni jamiyat va madaniyat bilan o‘zaro aloqada faol subyektga aylantiradi.

Shu tariqa, muloqot nafaqat shaxsning ma’naviy-ruhiy kamoloti, balki jamiyatning intellektual va madaniy rivojlanishi uchun falsafiy-aksiologik poydevor vazifasini bajaradi.. “Bugungi kunda respublikamizning barcha hududlarida kitobxonlik kunlari, oliy ta’lim muassasalarida romanshunoslik badiiy oqshomlari, mahallalarda katta-kichik kutubxonalar tashkil qilindi. Kitob mutolaasining davlat siyosati darajasiga ko‘tarilishi tanqidiy fikrlovchi, yangi tashabbus va g‘oyalar bilan O‘zbekistonning tiklanishdan yuksalish sari barqaror taraqqiyotini ta’minlashga munosib hissa qo‘shishga tayyor yoshlar tarbiyasini nazarda tutadi”[5;20].

Xulosa qilib aytganda, muloqot murakkab va ko‘p qirrali tushuncha bo‘lib, inson ma’naviy borlig‘ining ajralmas atributi sifatida o‘z-o‘zini tashkil qiluvchi sinergetik fenomen tarzida mavjud. U nafaqat diqqat bilan o‘qish, yozma matnni idrok etish va tushunishga qaratilgan ratsional bilish qobiliyatini rivojlantiradi, balki ijodiy tafakkur, kommunikativ va onto-gnoseologik faoliyatni mustahkamlaydi.

Muloqot shaxsiyatga ko‘p qirrali ta’sirni kuchaytiradi, ma’naviy borlikni yuksaltiradi va insonning intellektual hamda ijodiy salohiyatini boyitadi. Shu bilan birga, u shaxsning ichki dunyosi va tashqi olami o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni mustahkamlash, kreativ tafakkur va ijodiy faoliyatni rag‘batlantirish orqali umumiy ma’naviy va intellektual kamolotga xizmat qiladi.

Shunday qilib, muloqot nafaqat bilim va ma’naviyat manbai, balki inson va jamiyat o‘rtasidagi falsafiy-aksiologik bog‘liqlikni mustahkamlovchi, shaxsni intellektual, ma’naviy va ijodiy jihatdan rivojlantirishning universal vositasidir.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ёшлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. Азму шижоатли ёшларимиз билан биргаликда янги Ўзбекистонни албатта бунёд этамиз // <https://president.uz/uz/lists/view/4463>

2. Nurmatova U.J. Mutolaa falsafiy kategoriya sifatida: ontologik va gnoseologik jihatlari. Falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. –Samrqand, SamDU,2023. -B.8.

3. Умаров А.О. Ижтимоий-маданий тараққиётни таъминлаш ва комил инсон шахсини шакллантиришда мутолаанинг роли. Соц.фан.док...диссертация автореферати. – Тошкент.:2005.– Б.33.

4. Худойкулов Д. Замонавий ахборот маконида ёшлар мутолаа маданиятининг қадриятли-методологик ўзгаришлари // Falsafa va hayot | Философия и жизнь | | Philosophy and life халқаро илмий журнал. –Тошкент, 2020. - №SI-2. –Б.175-176.

5. Шермухамедова Н.А. Янгиланаётган Ўзбекистонда узлуксиз таълим ва тарбия мутаносиблигини таъминлаш омиллари. “Хозирги замон фалсафаси: ҳолати ва тараққиётининг истиқболлари” мавзусидаги республика илмий масофавий онлайн конференция материаллари. 2021 йил 15-апрель. –Тошкент, 2021, -Б.20.

6. Нормаматова М.Н. Постноклассик эпистемология ва виртуалистика. Монография. Самарқанд. 2015 й.